

ГУМАНІТАРНІ СТУДІЇ

УДК 94(44):392+305-055.2"11"

ВІЛЬНЕ КОХАННЯ, АСКЕТИЗМ І ШЛЮБ В ЕПОХУ ВИСОКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ОЧИМА ЖІНКИ: НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТІВ ЕЛОЇЗИ ДО АБЕЛЯРА

Юлія БОРЗУН

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

У статті розглядається проблема ставлення жінок до церковного шлюбу в період його утвердження в Західній Європі XII ст. Головна увага приділяється епістолярній спадщині Елоїзи. Розкривається питання «забороненого кохання» епохи.

Ключові слова: середні віки, вільне кохання, шлюб, Елоїза, Абельяр

Образ жінки у середньовічній культурі – це питання, що одразу чітко розмежує два поняття сприйняття жіночої природи: жінка, яка скоїла гріх та свята діва Марія. Ці два образи-антиподи не тільки співіснували в культурі високого середньовіччя, а й століттями наштовхували на роздуми багатьох теологів та філософів.

У системі трьох станів, які утверджувалися в Середньовічній Європі з XI ст. окремого місця для жінки не було передбачено. Проте жінки, як будь-яка інша соціальна група мали свої юридичні права, що були регламентовані в суспільстві (наприклад права успадкування) [6, с. 76–90].

Християнська концепція моногамного нерозривного шлюбу отримує визнання у Франції (як і в інших західноєвропейських країнах) лише в XII-XIII ст. Тільки в цей час шлюб зараховується до основних християнських таїнств. У процедуру одруження включається і церковне благословення.

Тоді ж відбулося утвердження ідеології, в основі якої було закладено визнання того, що інститут шлюбу існує задля підкорення жінки чоловікові, який, в свою чергу, наділений правом на володіння нею [1, с. 34]

Витіснення жінки в сферу приватного життя призвело до того, що жінки були обмежені в можливості самореалізації в політиці, в адміністративній та професійній діяльності. Судити про те, як самі жінки ставилися до подібних обмежень досить нелегко. Проте були

й ті особистості в історії, які все-таки знайшли спосіб самовиразитися та запропонувати власний погляд на проблему [8, с. 106].

Серед таких видатних постатей середньовіччя – Елоїза, жінка яка стала знаменитою не лише трагічною історією кохання до Абеляра, а й завдяки високій освіченості. Як і її вчитель Абеляр, вона знала Біблію, була обізнаною в античній літературі (Цицерон, Овідій, Сенека, Лукан), досконало знала латинь та вивчала грецьку мову [14, с. 147].

Племінниця каноніка Фулбера, народилася й жила в Парижі; її дядько відгукнувся на пропозицію відомого на той час вчителя П'єра Абеляра проживати разом з ними в одному будинку з метою навчання Елоїзи. Проте між вчителем та ученицею виникає любовний зв'язок. Абеляр у своїй автобіографічній праці «Історія моїх бід» пише: «Отже, під виглядом навчання ми повністю віддавались любові, і наполегливість в заняттях була лише способом для таємного усамітнення. Книги залишались розгорнутими, але над ними більше звучали слова про любов, ніж про прочитане; більше було поцілунків, ніж мудрих розмов; руки тягнулись більше до грудей, ніж до книг; очі частіше виражали любов, аніж слідували за написаним...» [2, с. 22].

Вагітність дівчини спонукає Абеляра шукати прихистку для неї у своєї сестри. Коли ж Елоїза народжує сина Астролябія, Абеляр вирішує одружитися з жінкою, аби не накликати на них гнів Фулбера та зберегти репутацію Елоїзи. За цих обставин і розкривається в повній мірі особистість Елоїзи: вона категорично проти шлюбу з Абеляром.

У біографії він описує її позицію так: «Яким падінням, яким приниженням було б це для мислителя! Чи міг той, хто присвятив себе філософії, уявити себе на місці людини звичайної, чи міг він мати життя пересічної людини, життя наповнене турботами про матеріальний добробут?» [13, с. 72].

Вінчання відбулося, Елоїзу було укрито в монастирі. Абеляра чекало покарання від родичів жінки. Після оскоплення, чоловік прийняв постриг в монахи та став абатом в Бретані. Елоїза ще раніше прийняла сан та була призначена настоятельницею в Аржентейлі [16, с. 49].

У 1132-1135 рр. Абеляр пише «Історію моїх бід», в якій, звертаючись до уявного друга, розповідає трагедію свого невдалого життя. Елоїза, без сумніву, прочитала працю, після чого розпочалося листування закоханих [7, с. 186-190].

Перший лист Елоїзи до Абеляра – це коментар до його автобіографічної книги. Вона з перших рядків з любов'ю звертається до колишнього коханого: «Своєму господраю, а точніше батьку, своєму чоловікові, а точніше богу, його служниця, а точніше донька, його дружина, а точніше – сестра...» [4, с. 63].

Послання Елоїзи стало своєрідною мольбою про відновлення спілкування: «Отже, самим богом, якому ти присвятив себе, закликаю тебе відновити будь-яким способом твоє спілкування зі мною і написати мені щось на вітиху, – хоча б з тим наміром, щоб, втішена, я могла ревно віддатися божественному служінню» [4, с. 71].

У листі наявний наскрізний мотив – це роздуми про кохання між чоловіком та жінкою. Вільне кохання тут виступає запорукою збереження любові, а шлюб фікцією, яка загрожує йому. Елоїза стверджує: «І хоч звання дружини представляється більш священним і надійним, мені завжди було присмніше називатися твоєю подругою, або, якщо ти не образишся, – твоєю співмешканкою чи коханкою.» [4, с. 71–75]

Елоїза пояснює своє рішення насамперед тим, що Абеляр зі своїм талантом літератора, філософа, проповідника, мовознавця повинен бути вище таких буденних речей як «шлюб» чи «родина». Він повинен реалізувати весь свій потенціал, і Елоїза саме це побачила в ньому та не бажала стати перешкодою для чоловіка [13, с. 74].

Щодо рішення постригу, то його Елоїза коментує в другому листі до Абеляра: «Бог свідок, що я все моє життя більше боялась образити тебе, ніж бога, і більше прагну вгодити тобі, ніж йому. І в монастир я вступила не через любов до нього, а по твоєму наказу.» [5, с. 88]. Судячи з цього можна зауважити, що рішення вести аскетичний спосіб життя не було рішенням Елоїзи – так хотів Абеляр.

Історія кохання Елоїзи та Абеляра – це незвичне явище епохи Високого Середньовіччя. На основі листів Елоїзи ми можемо судити про позиції вільного кохання як запоруки високої любові. Думки Елоїзи не були прийняті епохою. Жінка не мала на меті одруження і водночас не бажала присвятити своє життя Богу. Проте широко відомий тогочасний вислів проголошував: «Жінці варто мати або чоловіка, або стіни!» [14, с. 53]. Елоїза не вписувалася в категорії цієї максими.

Отже, послання Елоїзи стали скоріше виключенням, аніж традицією в середньовічній системі норм жіночої поведінки. Елоїза присвятила своє життя Абеляру, а він присвятив її Богу.

Список використаних джерел та літератури

1. G. Duby, *What do we Know about Love in Twelfth-Century France*, Chicago 1994, 242 p.
2. П. Абельяр, *История моих бедствий*, пер. з лат. Н. Сидорова, Москва 1959, 256 с.
3. *Первое письмо Абельяра к Элоизе*, [в:] П. Абельяр, *История моих бедствий*, пер. з лат. Н. Сидорова, Москва 1959, с. 72-79.
4. *Первое письмо Элоизы к Абельяру*, [в:] П. Абельяр, *История моих бедствий*, пер. з лат. Н. Сидорова, Москва 1959, с. 63-71.
5. *Второе письмо Элоизы к Абельяру*, [в:] П. Абельяр, *История моих бедствий*, пер. з лат. Н. Сидорова, Москва 1959, с. 80-88.
6. Ф. Арьес, *Ребенок и семейная жизнь при старом порядке*, пер. с франц. Я. Старцева при участии В. А. Бабинцева, Москва 1999, 416 с.
7. Л. Баткин, *Европейский человек наедине с собой*, Москва 2000, 1005 с.
8. М. Буланакова, *Ментальные стереотипы и образ знатной женщины в период утверждения церковного брака в средневековой Франции*, Ярославский педагогический вестник № 2, Ярославль 1997, с. 105-115.
9. А. Гаусрат, *Средневековые реформаторы: Пьер Абельяр*, пер. с нем А. Брешианский, под ред. Э. Радлова, Москва 2012, 392 с.
10. Ф. Гис Ф., Дж. Гис, *Брак и семья в Средние века*, пер. с англ. Е. Мельниковой Москва 2002, 384 с.
11. *Культура и общественная жизнь в Средние века*, под. ред. Л. Чиколини, Москва 1988, 248 с.
12. Ж. Ле Гофф, *Интеллектуалы в средние века*, пер. с франц. А. Руткевича, Санкт-Петербург 2007, 352 с.
13. Р. Перну, *Элоиза и Абельяр*, пер. Ю. Розенберг, Москва 2005, 242 с.
14. Т. Рябова, *Женщина в истории Средневековья*, Иваново 1999, 211 с.
15. В. Соколов, *Средневековая философия*, Москва 1919, 448 с.
16. Г. Федотов, *Абельяр*, Петербург 1924, 158 с.

**СВОБОДНАЯ ЛЮБОВЬ, АСКЕТИЗМ И БРАК В ЭПОХУ
ВЫСОКОГО СРЕДНЕВЕКОВЬЯ ГЛАЗАМИ ЖЕНЩИНЫ: НА
МАТЕРИАЛЕ ПИСЕМ ЭЛОИЗЫ К АБЕЛЯРУ**

Юлия БОРЗУН

Одесский национальный университет имени И. Мечникова

В статье рассматривается проблема отношения женщин к церковному браку в период его утверждения в Западной Европе XII в. Главное внимание уделяется эпистолярному наследию Элоизы. Раскрывается вопрос «запретной любви» эпохи.

Ключевые слова: средние века, свободная любовь, брак, Элоиза, Абеляр

**FREE LOVE, ASCETICISM AND MARRIAGE IN THE ERA OF
THE HIGH MIDDLE AGES THROUGH THE EYES OF A WOMAN:
ON THE MATERIAL OF ELOISE'S LETTERS TO ABELAR**

Borzun YULIA

Odesa I. I. Mechnikov National University

The article deals with the problem of the relationship of women to church marriage during its adoption in Western Europe. The main attention is paid to the epistolary heritage of Eloise.

Key words: middle ages, free love, marriage, Eloise, Abelar